

«Όχι χωρὶς τὸ κινητὸ μου»: Προλεγόμενα σὲ μία «ἐπικοινωνιακὴ» θεολογικὴ ἀνθρωπολογία

Δημητρίου Οὐλῆ*

1. Ἀντὶ εἰσαγωγῆς

Κατὰ γενικὴ ὁμολογία, οἱ νέες τεχνολογίες κλονίζουν τὶς βεβαιότητές μας, ἀναδιατάσσουν τὰ κυρίαρχα πολιτισμικά μας ἀφηγήματα καὶ θέτουν ἐνώπιόν μας ἀπροσδόκητες προκλήσεις καὶ δυνατότητες. Εἶναι προφανὲς ἐπομένως ὅτι ἡ ἐμφάνιση μιᾶς νέας τεχνολογίας ἐπαναφέρει στὸ προσκήνιο γενικώτερα ἐρωτήματα, ποὺ ἀφοροῦν τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν τεχνολογία καὶ τὴν κοινωνία. Ὑπάρχουν διάφορα μοντέλα ποὺ ἀποπειρῶνται νὰ διερευνήσουν τὴν παραπάνω σχέση¹. Προκειμένου ὥστόσο νὰ ἀποσαφηνίσουμε τὸ ἰδιαίτερο ἐπιστημολογικὸ πλαίσιο μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο προτιθέμεθα νὰ μελετήσουμε τὸ κινητὸ τηλέφωνο, θὰ ἀναφερθοῦμε ἀρχικὰ στὰ δύο ἐπικρατέστερα: τὸν τεχνολογικὸ ντετερμινισμό (*technological determinism*) καὶ τὴ θεωρία τῆς κοινωνικῆς ἐξημέρωσης τῆς τεχνολογίας (*social domestication of technology*). Ἀφ' ἧς στιγμῆς προσδιορίζουμε τὸ ἐπιστημολογικὸ μας πλαίσιο, θὰ ἐστιᾶσουμε ἐν συνεχείᾳ στὶς βασικὲς κοινωνικὲς χρήσεις τοῦ κινητοῦ τηλεφώνου, ἔτσι ὅπως αὐτὲς καταγράφονται σὲ δύο μελέτες τὶς ὁποῖες θεωροῦμε καθοδηγητικές: τὸ βιβλίο τοῦ Rich Ling, *The Mobile Connection*², καὶ τὸ βιβλίο τῶν Heather Horst καὶ Daniel Miller, *The Cell*

* Ὁ Δημήτριος Οὐλῆς εἶναι διδάκτωρ Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου καὶ θεολόγος καθηγητής.

1. Γιὰ μία συνοπτικὴ ἀλλὰ κατατοπιστικὴ καταγραφή τῶν μοντέλων αὐτῶν βλ. Π. Πετρίδης, *Ψηφιακὰ Ἀρχεῖα καὶ Πρακτικὲς Ἀνταλλαγῆς: Μία Ἀνθρωπολογικὴ Προσέγγιση τῶν Ὁμότιμων Δικτύων*, διδακτ. διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Τμῆμα Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας, Ἀθήνα 2011, σσ. 37-74.

2. R. Ling, *The Mobile Connection: The Cell Phone's Impact on Society*, Elsevier – Morgan

*Phone*³. Θα ολοκληρώσουμε την πραγμάτευσή μας με μία ένδεικτική θεολογική κριτική των καταγεγραμμένων κοινωνικών χρήσεων του κινητού – κριτική, την οποία επιθυμούμε να προτείνουμε ως ένα είδος «προλεγομένων» σε μία επικοινωνιακή θεολογική ανθρωπολογία.

2. Τò κινητò ποὺ δὲν εἶναι μαχαῖρι

Ἄς ξεκινήσουμε με τὴν ἀμφισβήτηση ἑνὸς στερεοτύπου, τὸ ὁποῖο ἐπανέρχεται πεισματικά στὶς περισσότερες συζητήσεις περὶ τεχνολογίας: ὅτι ἡ τελευταία εἶναι ἀφ’ ἐαυτῆς τῆς «οὐδέτερης» καὶ ὅτι μοιάζει κατὰ τοῦτο με ἕνα μαχαῖρι: Ὅπως μπορεῖς μ’ ἕνα μαχαῖρι νὰ κόψεις μιὰ φέτα ψωμί, ἀλλὰ νὰ κόψεις κι ἕνα ἀνθρώπινο λαρύγγι, ἔτσι μπορεῖς καὶ με τὴν τεχνολογία, ἀνάλογα με τὸν τρόπο ποὺ θὰ τὴ χρησιμοποιήσεις, νὰ τὴ στρέφεις εἴτε πρὸς τὸ «καλό», εἴτε πρὸς τὸ «κακό».

Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι ὀδυνηρὰ ἀφελές, γιὰ τρεῖς τοῦλάχιστον λόγους: Πρῶτον, διότι εἶναι ταυτοχρόνως ἀνιστόρητο καὶ ἀνιστορικό. Δὲν γνωρίζουμε καμμία κοινωνία, πολιτισμὸ ἢ ἐποχή, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ τεχνολογία χρησιμοποιήθηκε μονάχα γιὰ «καλό» ἢ μονάχα γιὰ «κακό» σκοπὸ. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας μαρτυρεῖ ἀντιθέτως περὶ μιᾶς ἐξαντλητικῆς ἀξιοποίησης ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν δυνατοτήτων τῆς τεχνολογίας καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ «θετικὸ» ἢ «ἀρνητικὸ» ἀξιακὸ πρόσημο ποὺ θὰ προσλάβουν οἱ δυνατότητες αὐτές. Εἰπωμένο ἀπλᾶ, αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὸ διάβα τῆς ἱστορίας τῆς, ἡ τεχνολογία ἀποδείχθηκε μία δύναμη ταυτοχρόνως ἀγαθοποιὸς καὶ κακοποιός, ὠφέλιμη καὶ βλαπτική, δημιουργικὴ καὶ καταστροφικὴ – καὶ καμμία ἐποχὴ δὲν κατάφερε ποτὲ νὰ «ἠθικοποιήσῃ» τὴ δύναμη αὐτή, ἀποσπώντας τὴν «καλή» ἀπὸ τὴν «κακή» τῆς πλευρά.

Ὁ δεῦτερος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ ἐπιχείρημα θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀφελές εἶναι ὅτι μετατρέπει τὸν ἐλέφαντα σὲ μυρμηγκί: συρρικνώνει τὴν τεχνολογία σ’ ἕνα μικρὸ ἐργαλεῖο, τὸ ὁποῖο ὑπόκειται πλήρως στὸ ἀνθρώπινο χέρι. Ἡ τεχνολογία ὅμως δὲν εἶναι καθόλου ἕνα τέτοιο ἐργαλεῖο.

Kaufman’s Publishers, San Francisco, CA 2004.

3. H. Horst & D. Miller, *The Cell Phone: An Anthropology of Communication*, Berg, Oxford/ NY 2006.

Πρόκειται μάλλον για μία Μεγα-Μηχανή, ή όποια έχει αυτονομηθεί από πολλοῦ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο χέρι καὶ οὐδόλως ἐλέγχεται ἀπὸ αὐτό. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ τεχνολογία εἶναι μία δομὴ ἀσύλληπτου μεγέθους καὶ περιπλοκότητας, ἡ ὁποία δίνει κάποτε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀναπτύσσεται σὲ μία δική της, ξεχωριστὴ σφαῖρα, διαθέτει τὴ δική της ζωή, καὶ ἐγγράφει στὸ ἐσωτερικὸ της δυνατότητες ἀπρόβλεπτες ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπινο κατασκευαστὴ της: δυνατότητες, οἱ ὁποῖες κινδυνεύουν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ αὐτὸν κάθε ἔννοια ἐμπρόθετης δράσης (*agency*). Ἡ συγκεκριμένη ἀντίληψη γιὰ τὴ σχέση τεχνολογίας καὶ κοινωνίας –γνωστὴ καὶ ὡς τεχνολογικὸς ντετερμινισμὸς– ἀποδίδει ἐν γένει τὰ πρωτεῖα στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη, πιστεύοντας ὅτι ἡ τελευταία προσδιορίζει κατὰ τρόπο ἀπόλυτο, γραμμικὸ καὶ μονοσήμαντο τὴν κοινωνικὴ διαμόρφωσή⁴. Ὅπως εἶναι προφανές, μία τέτοια θεώρηση δὲν εἶναι καθόλου ἄμοιρη προβλημάτων· θέτει ὅμως ἓνα ἰσχυρὸ ἀνάχωμα ἀπέναντι στὸν ἀπλουστευτικὸ ἰσομορφισμό τεχνολογίας-μαχαιριοῦ, καὶ διατυπώνει μὲ αἰχμηρὸ τρόπο τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ἡ τεχνολογία ὑπάγεται πράγματι στὸν ἀνθρώπινο ἔλεγχο ἢ συνιστᾷ ἡ ἴδια ἓναν μηχανισμό ἐλέγχου⁵.

Ὁ τρίτος λόγος, τέλος, γιὰ τὸν ὁποῖο θεωροῦμε ὅτι ὁ παραπάνω ἰσομορφισμὸς πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθεῖ, εἶναι διότι προϋποθέτει *in abstracto* ἓνα συλλογικὸ ὑποκείμενο, τὸ ὁποῖο ἀπλούστατα δὲν ὑπάρχει:

4. Ling, ὁ.π., σ. 23.

5. Ἡ βασικὴ κριτικὴ ποὺ ἔχει ἀσκηθεῖ στὴ θεωρία τοῦ τεχνολογικοῦ ντετερμινισμοῦ εἶναι ὅτι ἀναπαριστᾷ τὴν τεχνολογία κατὰ τρόπο σχεδὸν μυθικὸ, σὰν νὰ γεννήθηκε ἀπ’ εὐθείας ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία. Καμμία τεχνολογία ὥστόσο δὲν γεννήθηκε ποτὲ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία, ἀλλὰ πάντοτε μέσα σὲ συγκεκριμένα κοινωνικὰ πλαίσια, τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν, μὲ τὴ σειρά τους, τὴ χρῆση της. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι διαφορετικὲς κοινωνίες ἐπιδίδονται σὲ διαφορετικὲς κάθε φορὰ χειρονομίες ἰδιοποίησης καὶ ἐρμηνείας τῆς τεχνολογίας, ἀνακαλύπτοντας διαρκῶς καινούργιους –καὶ συχνὰ ἀπροσδόκητους– τρόπους γιὰ τὴν ἀξιοποίησή της (Ling, ὁ.π., σ. 24). Ἐνα ἐπιπλέον μειονέκτημα τῆς θεωρίας τοῦ τεχνολογικοῦ ντετερμινισμοῦ εἶναι ὅτι λειτουργεῖ σ’ ἓνα τόσο ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀφαίρεσης καὶ γενίκευσης, ὥστε δὲν ὑπόκειται στὸ κριτήριό τῆς ἐπαληθευσιμότητας (ἐπ’ αὐτοῦ, ἐμφανίζει ἐντυπωσιακὲς ὁμοιότητες μὲ τὴ θεωρία τοῦ ἡθικοῦ ντετερμινισμοῦ). Ἐξ ἄλλου, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφαίνεται κανεὶς συνολικὰ καὶ *ex cathedra* γιὰ τὴν τεχνολογία, χωρὶς νὰ ἔχει προηγουμένως ἀναλύσει ἐπαρκῶς τὶς πολυάριθμες κοινωνικὲς τῆς χρήσεις; Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ προβάλει σὲ σύνθεση, χωρὶς νὰ ἔχει προηγουμένως προβεῖ σὲ ἀνάλυση;

Ἡ τεχνολογία δὲν χρησιμοποιεῖται ποτὲ ἀπὸ τοὺς «ἀνθρώπους» ὑπὸ μία γενικὴ καὶ ἀόριστη ἔννοια, ἀλλὰ ἀπὸ συγκεκριμένες κοινωνικὲς ομάδες, μέσα σὲ δεδομένες ἱστορικὲς συνθήκες καὶ μὲ σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσουν συγκεκριμένους στόχους ἢ συμφέροντά τους. Ὑπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοια, τί συνιστᾷ «καλὴ» καὶ τί «κακὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας πρέπει νὰ ἐξετάζεται σὲ ἄρρηκτη πάντοτε συνάρτηση μὲ τὸ ἐρώτημα: Σὲ ποιά κοινωνικὴ ομάδα «ἀνήκει» ἡ τεχνολογία, ποιὸς κατέχει τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς τῆς καὶ ποιά συμφέροντα αὐτὴ καλεῖται νὰ προασπίσει κάθε φορά; Διότι εἶναι –νομίζουμε– προφανὲς ὅτι ἐκεῖνο ποὺ μία κοινωνικὴ ομάδα ἀντιλαμβάνεται ὡς «καλὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας μπορεῖ νὰ θεωρεῖται «κακὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας ἀπὸ μία κοινωνικὴ ομάδα ἀνταγωνιστικὴ πρὸς τὴν πρώτη. Ἡ πολιτικὴ ἢ οἰκονομικὴ ἐλίτ μίας χώρας, λ.χ., μπορεῖ νὰ ἀντιλαμβάνεται ὡς «καλὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας τὴν ἠλεκτρονικὴ ἐπιτήρηση τῶν πολιτῶν τῆς. Οἱ πολῖτες ὅμως τῆς χώρας αὐτῆς, εἶναι μᾶλλον ἀπίθανο νὰ συμφωνήσουν μὲ μία τέτοια ἐκτίμηση. Μία ἐταιρεία παραγωγῆς πλαστικοῦ θὰ χαιρετήσῃ ὡς «καλὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας ἐκείνη ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ τὸ παράγουν – καὶ συνακόλουθα νὰ αὐξάνουν τὰ κέρδη τους. Κρίνοντας ὥστόσο ἀπὸ τὶς ὀλέθριες ἐπιπτώσεις ἐνὸς μὴ διασπώμενου ὕλικου στὸ περιβάλλον, εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι πολλὲς οἰκολογικὲς ὁργανώσεις θὰ ἐνοχοποιήσουν τὴν παραπάνω ἐταιρεία γιὰ «κακὴ» χρῆσις τῆς τεχνολογίας.

Οἱ ἐνστάσεις μας στὸν ἀφελῆ ἰσομορφισμό τεχνολογίας-μαχαίριου δὲν εἶναι ἐξαντλητικὲς· ἂν ἐπιμένουμε σὲ αὐτές, εἶναι διότι πιστεύουμε ὅτι διαγράφουν μὲ σχετικὴ σαφήνεια τὸ ἐπιστημολογικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ στοιχειοθετηθεῖ μία ἐπαρκὴς «κοινωνιολογία» τοῦ κινητοῦ τηλεφώνου. Ὅπως ὅλα τὰ τεχνολογικὰ προϊόντα, τὸ κινητὸ ἐξυπηρετεῖ ταυτοχρόνως «καλές» καὶ «κακές» κοινωνικὲς χρήσεις. Γι’ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, τὸ νὰ ἐπιδοθοῦμε σὲ μία νεοφώτιστη ἀπολογητικὴ ὑπὲρ τῶν «καλῶν» χρήσεων τοῦ κινητοῦ θὰ ἦταν κατὰ τὴ γνώμη μας τόσο λάθος ὅσο τὸ νὰ ἐνδῶσουμε σὲ μία τεχνοφοβικὴ δαιμονοποίησή του. Ὑπακούοντας σὲ ἓνα τέτοιο δεδομένο, τὸ παρὸν δοκίμιο ἐπιθυμεῖ νὰ παραιτηθεῖ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ κάθε μονοσήμαντη καὶ οὐσιοκρατικὴ θεώρηση τῆς τεχνολογίας, θέτοντας ὡς ἐπιστημολογικὸ πλαίσιο τῆς ἀνάλυσής του τὴ θεωρίαν περὶ κοινωνικῆς ἐξημέρωσης τοῦ

τεχνολογικού άντικειμένου (*social domestication theory*): την αντίληψη δηλαδή ότι, για να κατανοήσουμε τη δομή και τη λειτουργία του κινητού, πρέπει να εγκαταλείψουμε το μακρο-επίπεδο των όλιστικών φιλοσοφικών σχημάτων, προκειμένου να μετατοπισθούμε στη μελέτη των έπιμέρους τρόπων δια των οποίων τα υποκείμενα εντάσσουν το κινητό τηλέφωνο στην καθημερινή τους ζωή. Έπικαλούμενοι την όρολογία του Erving Goffman, θα λέγαμε ότι μελέτη του κινητού από τη σκοπιά της θεωρίας της κοινωνικής εξημέρωσης σημαίνει τη μελέτη των πρακτικών δια των οποίων τα υποκείμενα «οικειοποιούνται» σταδιακά το κινητό, καθιστώντας το κομμάτι της προσωπικής τους ταυτότητας, αλλά και της «κοινωνικής παρουσίας του έαυτού τους»⁶.

Τα έρωτήματα συνεπώς που θα καθοδηγήσουν στο έξης την έρευνά μας δέν είναι φιλοσοφικής ή δεοντολογικής τάξεως (Τί «είναι» ένα κινητό τηλέφωνο; Ποιά «θα πρέπει να είναι» ή ένδεδειγμένη χρήση του;) αλλά αύστηρά περιγραφικής: Τί κάνουν οι άνθρωποι με το κινητό τους τηλέφωνο; Ποιές λειτουργίες αύτο έπιτελεί στην καθημερινή τους ζωή; Ποιές ανάγκες τους καλύπτει; Τί σχέση έχει το κινητό με την αύτοεικόνα και τη δημόσια εμφάνισή τους; Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε τα έρωτήματα αύτά, όχι στοχαζόμενοι άφ' ύψηλου και *ex cathedra* αλλά συνοφίζοντας τα εύρήματα της κοινωνιολογικής και έθνογραφικής έρευνας έτσι όπως αύτά καταγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία.

3. Βασικές Κοινωνικές Χρήσεις του Κινητού

3.1. Ασφάλεια και σιγουριά

Ό πρώτος –και βασικώτερος ίσως– λόγος για τον όποιον οι άνθρωποι χρησιμοποιούν το κινητό τηλέφωνο είναι διότι τους παρέχει ένα αύξιμένο αίσθημα σιγουριάς και ασφάλειας⁷. Λέμε «αίσθημα» διότι, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, ή ασφάλεια αύτη ύπόκειται σέ συγκεκριμένες προύποθέσεις και δέν μπορεί να θεωρηθεί «άντικειμενική». Ακόμη όμως κι αν δέν είναι ασφαλείς ύπό μία «άντικειμενική» έννοια, οι

6. Βλ. E. Goffman, *Η Παρουσίαση του Έαυτού στην Καθημερινή Ζωή*, μετάφρ. Μαρία Γκοφρά, έκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.

7. Ling, *ό.π.*, σ. 35.

ἄνθρωποι νιώθουν ἀσφαλεῖς μὲ τὸ κινητὸ τους, διότι πιστεύουν ὅτι τοὺς ἐπιτρέπει νὰ μὴν εἶναι ποτὲ μόνοι: Ἐὰν συμβεῖ ὁποιοδήποτε ἀπρόοπτο, μποροῦν πάντοτε νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ κάποιο οἰκεῖο τους πρόσωπο καὶ νὰ ζητήσουν βοήθεια⁸.

Γνωρίζουμε βέβαια ὅτι ἡ συγκεκριμένη δυνατότητα ἀποκτᾷ κάποτε δραματικὲς διαστάσεις –ὅπως συνέβη, λ.χ., στὴν περίπτωση τῆς 11ης Σεπτεμβρίου: Ἐδῶ, ἡ ἔκκληση βοήθειας συνδυάστηκε –κατὰ τρόπο τραγικὸ– μὲ τοὺς ὕστατους ἀποχαιρετισμοὺς τῶν ἐπιβατῶν ἀπέναντι στοὺς οἰκεῖους καὶ τοὺς ἀγαπημένους τους⁹. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ὥστόσο νὰ καταφύγει κανεὶς στὶς ἐθνικὲς τραγωδίες καὶ τὰ ἀεροπορικὰ δυστυχήματα γιὰ νὰ κατανοήσει ὅτι ἡ δυνητικὴ παρουσία τῶν ἄλλων μέσω τοῦ κινητοῦ ἔχει τεράστια πρακτικὴ ὠφελιμότητα. Γιὰ παράδειγμα, ἂς ἀναλογιστοῦμε πόσο ἀγχολυτικὴ ἐπίδραση ἔχει τὸ κινητὸ γιὰ δύο ἐργαζόμενους γονεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀφήνουν τὰ παιδιὰ μόνα τους στὸ σπίτι γιὰ πολλὰς ὥρες. Ἡ πάλι, πόσο μπορεῖ ἓνα κινητὸ νὰ καταπραΰνει τὴν ἀγωνία ἐνὸς ὑπέργηρου, ἐνὸς ἀνάπηρου ἢ ἐνὸς ψυχικὰ ἀσθενοῦς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος χρειάζεται διαρκῆ ἐπιστάσια καὶ φροντίδα. Μέσω τοῦ κινητοῦ, οἱ γονεῖς μποροῦν νὰ δώσουν ὁδηγίες στὰ παιδιὰ γιὰ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ντύσιμό τους, ἢ νὰ τὰ βοηθήσουν στὶς σχολικὲς τους ὑποχρεώσεις¹⁰. Κατ’ ἀνάλογο τρόπο, ὁ ἐμπερίστατος ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα ἀνὰ πᾶσα στιγμή νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ τὸν ἐπιβλέποντα γιατρὸ ἢ τὸν ψυχολόγο του. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, καθὼς καὶ σὲ πολλὰς ἀνάλογες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν, τὸ κινητὸ λειτουργεῖ κυριολεκτικὰ ὡς μία μηχανικὴ *baby-sitter*, ἡ ὁποία παρέχει φροντίδα καὶ καθοδήγηση σὲ ἄτομα τὰ ὁποῖα βρίσκονται (δυνητικὰ ἢ πραγματικὰ) σὲ ἀνάγκη.

3.2. Συντονισμὸς συναντήσεων – κινητοποιήσεων

Τὸ κινητὸ ἔχει ἀποδειχθεῖ ἐξαιρετικὰ βοηθητικὸ στὴν ὁργάνωση καὶ ἀναδιοργάνωση τῶν καθημερινῶν μας συναντήσεων¹¹. Ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο γιὰ τοὺς περισσότερους ἀπὸ ἐμᾶς ὅτι τὰ ραντεβού τὰ ὁποῖα

8. Ling, ὁ.π., σ. 36.

9. Στὸ ἴδιο.

10. Πρὸβλ. Ling, ὁ.π., σσ. 62-63.

11. Ling, ὁ.π., σ. 58 κ.έ.

κλείνονται μέσω σταθεροῦ τηλεφώνου ἢ κατόπιν προφορικῆς καὶ μόνο συνεννόησης, εἶναι συνήθως ἄκαμπτα καὶ δύσκολο νὰ τροποποιηθοῦν. Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προτερήματα τοῦ κινητοῦ εἶναι ὅτι «λειαίνει» τὸν ἄκαμπτο χαρακτήρα αὐτῶν τῶν ραντεβού καὶ ἐπιτρέπει τὴ διαρκῆ ἀναδιαπραγμάτευσή τους: Σὲ περίπτωση ποὺ προκύψει κάποιος ἀστάθμητος παράγοντας (π.χ. μία ἀργοπορία), ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ ὀρίσουμε ἐκ νέου τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνο τῆς συνάντησής μας ἢ νὰ εἰδοποιήσουμε τοὺς φίλους μας γιὰ τὴν καθυστερημένη μας ἄφιξη, ἀποτρέποντας ἔτσι τὴν ἀναστάτωσή τους ἀπὸ μία δική τους παρατεταμένη (καὶ μοναχική) ἀναμονή. Μὲ ἀπλᾶ λόγια, αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ κινητὸ καθιστᾷ πλέον τὰ ραντεβού μας πολὺ πιὸ «εὐέλικτα»¹².

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ δυνατότητα ἀναδιοργάνωσης τῶν προσωπικῶν μας ραντεβού, τὸ κινητὸ ἔχει ἐπιπλέον ἀποδειχθεῖ ἰδιαίτερος ἀποτελεσματικὸ στὸν συντονισμὸ κοινωνικῶν διαμαρτυριῶν καὶ κινητοποιήσεων. Ἡ δυνατότητα αὐτὴ ἔχει γιὰ ἐμᾶς ἰδιαίτερη σημασία, γιὰ δύο λόγους: πρῶτον, διότι ἔρχεται νὰ ἀμφισβητήσει τὸ πλατιὰ διαδεδομένο στερεότυπο ὅτι τὸ κινητὸ συνιστᾷ πρῶτιστα (ἂν ὅχι ἀποκλειστικά) ἓνα μέσο ποὺ ἐνθαρρύνει τὴν ιδιώτευση καὶ τὴν ἀπάθεια¹³. Καὶ δεύτερον, διότι ἡ κοινωνιολογικὴ καὶ ἐθνογραφικὴ ἔρευνα μᾶς προσφέρει μία εἰκόνα κοινωνικῆς χρήσης τοῦ κινητοῦ ποὺ ὑπονομεύει γιὰ ἀκόμη μία φορὰ τὶς βασικὲς προκείμενες τοῦ τεχνολογικοῦ ντετερμινισμού: Ναί, ὑπάρχουν ἀντι-ηγεμονικὲς χρήσεις τοῦ κινητοῦ, οἱ ὁποῖες ἔρχονται «ἀπὸ τὰ κάτω» (from below) καὶ συγκροτοῦν συγκεκριμένες πολιτικὲς τῆς ἀντίστασης (politics of resistance)· ναί, ὑπάρχουν κοινωνικὲς χρήσεις τοῦ κινητοῦ, ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ ἀποκλείουν τὴν ἐμπρόθετη δράση (agency).

12. Ling, ὁ.π., σ. 72.

13. Συνήθως, τὸ στερεότυπο αὐτὸ ἀκολουθεῖται συνειρμικὰ ἀπὸ τὴ στερεοτυπικὴ ἐπίσης εἰκόνα τοῦ hipster ἐφήβου, ὁ ὁποῖος εἶναι βυθισμένος στὴν ὀθόνη τοῦ κινητοῦ καὶ ἔχει ἀπολέσει κάθε ἐπαφὴ μὲ τὸ περιβάλλον του. Πρβλ. τὸν ἀφορισμὸ τῶν Μ. Χάρντ καὶ Α. Νέγκρι: «Μερικὲς φορὲς θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἔχουμε κολλήσει στὶς ὀθόνες μας καὶ δὲν μπορούμε νὰ ἀπομακρύνουμε τὰ μάτια μας ἀπὸ αὐτές. Πόσο συχνὰ ἔχετε δεῖ ἀνθρώπους νὰ περπατοῦν (ἢ καὶ νὰ ὀδηγοῦν!) στοὺς δρόμους τῶν πόλεων μὲ τὰ κεφάλια κατεβασμένα, καθὼς γράφουν μηνύματα καὶ πέφτουν ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο σὰν ὑπνωτισμένοι; Λῦστε τὰ μάγια καὶ ἀνακαλύψτε ἓνα νέο τρόπο νὰ ἐπικοινωνεῖτε!» (M. Hardt & A. Negri, *Νὰ Πάρουμε τὴ Σκυτάλη: Διακήρυξη*, μετὰφρ. Ἄλ. Κιουπκιολῆς, ἐκδ. Βιβλιόραμα, Ἀθήνα 2012, σ. 52). Θεωροῦμε ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα τὴν ἐπίκληση τῆς μαγείας στὸ συγκεκριμένο συμφραζόμενο.

Ἐντελῶς δειγματοληπτικά, θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναφέρει τὴν ἀποφασιστικὴ συμβολὴ τοῦ κινητοῦ στὴν ὁργάνωση καὶ τὸν συντονισμὸ τῶν μαζικῶν κινητοποιήσεων ἐναντίον τοῦ προέδρου Joseph Estrada στὶς Φιλιππίνες¹⁴, τῶν διαδηλώσεων ἐναντίον τοῦ πρωθυπουργοῦ Mian Nawaz Sharif κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Πορείας τῆς Ἐλευθερίας (Azadi March) στὸ Πακιστάν¹⁵, τῶν κινημάτων ἀντιπαγκοσμιοποίησης στὸ Seattle καὶ στὴ Genova¹⁶, τῶν ἀντιφασιστικῶν διαδηλώσεων στὴ Δρέσδη τῆς Γερμανίας¹⁷, τῶν κινητοποιήσεων στὶς πλατεῖες Tahrir¹⁸ καὶ Taksim¹⁹. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναφέρει ἐπίσης τὸν καθοριστικὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε τὸ κινητὸ στὴν ἐνημέρωση καὶ τὸ συντονισμὸ μίας πληθώρας κοινωνικῶν ομάδων στὴν ἐξέγερση τῆς Ἀθήνας τὸ 2008²⁰, στὰ πολυάριθμα «κινήματα τῶν πλατειῶν» ποὺ ἀναδύθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν 2010-2011²¹, καθὼς καὶ στὶς πιὸ πρόσφατες κινητοποιήσεις τῶν «κίτρινων γιλέκων» καὶ τῶν «ξενύχτηδων» (nuit debout) στὴ Γαλλία.

14. Ling, ὁ.π., σ. 147. Γιὰ τὴ συμβολὴ τῶν κινητῶν τηλεφώνων στὴν ὁργάνωση τῶν μαζικῶν κινητοποιήσεων στὶς Φιλιππίνες βλ. S. Rizzo, "The Promise of Cell Phones: From People Power to Technological Nanny", *Convergence*, 14, 2 (2008), σ. 136 κ.έ.

15. Ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. τὸ ἐξαιρετικὸ δοκίμιο τῆς Fatima Aziz, "Performing Citizenship: Freedom March Selfies by Pakistani Instagrammers", στί: A. Kuntsman (ed.), *Selfie Citizenship*, Palgrave/McMillan, Manchester 2017, σσ. 21-28.

16. Ling, ὁ.π., σ. 147. Πρβλ. J. Juris, "The New Digital Media and Activist Networking within Anti-Corporate Globalization Movements", *The Annals of the American Academy*, 597, 1 (January 2005), σσ. 189-208.

17. Christina Neumayer & Gitte Stald, "The Mobile Phone in Street Protest: Texting, tweeting, tracking, and tracing", *Mobile Media and Communication* 2, 2 (2014), σσ. 121-133.

18. Βλ. "Role of Cell Phones in Arab Spring", <https://revolvevoref.wordpress.com/2016/02/29/role-of-cell-phones-in-arab-spring/> [31.09.2023].

19. D. Jones, "Turkey: Twitter and Mass Media Become Part of the Story", <https://eurasianet.org/turkey-twitter-and-mass-media-become-part-of-the-story> [31.09.2023].

20. Βλ. G. Pagoulatos, "Some Thoughts on the 2008 Riots in Greece", στί: S. Economides & V. Monastiriotis (eds.), *The Return of Street Politics? Essays on the December Riots in Greece*, σ. 46, The Hellenic Observatory LSE, https://eprints.lse.ac.uk/24181/1/Greek_Riots.pdf [31.09.2023].

21. Βλ. ἐνδεικτικά: A. Monterde & J. Postill, "The Uses of Mobile Phones for Social Protest bay Spain's Indignados", <https://tecnopolitica.net/sites/default/files/Monterde-Postill-mobile-ensembles.pdf>. Πρβλ. N. Symeonides, "The "Movement of the Squares" and the perspectives it creates", <https://internationalviewpoint.org/spip.php?article2181> [31.09.2023].

Ἡ κριτικὴ ποὺ ἔχει ἀσκηθεῖ στὰ «ἔξυπνα» αὐτὰ πλήθη (“smart mobs”), ὅπως ἔχει καθιερωθεῖ νὰ ἀποκαλοῦνται, εἶναι ὅτι φυλλορροοῦν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία καὶ ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία δημιουργοῦνται²². Ἡ ρευστότητά τους αὐτὴ δὲν μειώνει ὥστόσο σὲ τίποτε τὴν ἱκανότητα τοῦ κινητοῦ νὰ λειτουργεῖ ἀποτελεσματικὰ ὅχι μόνο σὲ διαπροσωπικὸ ἀλλὰ καὶ σὲ κινηματικὸ ἐπίπεδο, κινητοποιώντας ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, σὲ διαφορετικὴ περίπτωση, θὰ τελμάτωναν μέσα στὴν ιδιώτευση καὶ τὴν ἀπάθειά τους.

3.3. Διαπροσωπικὴ σύνδεση

Μία τρίτη θεμελιώδης χρῆση τοῦ κινητοῦ ἀφορᾷ τὸ *link-up*, τὴν ἔνταξη δηλαδὴ τῶν ὑποκειμένων σὲ ομάδες ὁμηλίκων. Νὰ κάνεις ἐκτεταμένη χρῆση τοῦ κινητοῦ τηλεφώνου ὑποδηλώνει, σὲ γενικὲς τοῦλάχιστον γραμμές, ὅτι εἶσαι κοινωνικὰ ἐνεργὸς καὶ διαθέσιμος, ὅτι ἀνήκεις σὲ μία ἢ περισσότερες ομάδες ἢ δίκτυα, ὅτι εἶσαι δημοφιλὴς, ἀποδεκτὸς καὶ ἐπιθυμητὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Κατανοοῦμε εὐκολα τὴν κρισιμότητα μιᾶς τέτοιας ἐπίγνωσης εἰδικὰ γιὰ τοὺς ἐφήβους, ἐὰν ἀναλογισθοῦμε τὸ κύρος καὶ τὴ σημασία ποὺ οἱ τελευταῖοι ἀποδίδουν στὴν παρέα. Ἡ ἔνταξη σὲ μία παρέα ἀποτελεῖ συνήθως ζωτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὰ μέλη της, διότι παρέχει σὲ αὐτά: α) αὐτοεκτίμηση, β) δυνατότητα ἀμοιβαίων ἀποκαλύψεων καὶ ἐξομολογήσεων, γ) συναισθηματικὴ στήριξη, δ) συμβουλὲς γιὰ τὰ προβλήματα τῆς καθημερινότητος καὶ ε) πληροφορίες («κουτσομπολιά») γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς παρέας. Εἶναι γνωστὸ ἐπίσης ὅτι ἡ παρέα ἀσκεῖ καταλυτικὴ ἐπιρροὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα (*slang*) ποὺ σταδιακὰ θὰ ἀναπτύξουν τὰ μέλη της, καθὼς καὶ τῶν προτιμήσεών τους γιὰ μία σειρὰ ἀπὸ ζητήματα, ὅπως εἶναι τὸ ντύσιμο, ἡ μουσικὴ καὶ οἱ σχέσεις μὲ τὸ ἀντίθετο φύλο.

Θὰ ἀποτελοῦσε ἐν τούτοις ἀπαράδεκτη μονομέρεια νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ δυνατότητα τοῦ κινητοῦ γιὰ διαπροσωπικὴ σύνδεση καὶ κοινωνικὴ ἔνταξη ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ τοὺς ἐφήβους. Ἡ συγκεκριμένη δυνατότητα ἀποδεικνύεται ἐξ ἴσου καθοριστικὴ γιὰ τοὺς ἐνήλικες χρῆστες, ἰδιαίτε-
 ρως δὲ γιὰ ὅσους ἀναγκάζονται, γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους τῆς θέλησής

22. Ling, ὁ.π., σ. 187.

τους, νὰ διατηροῦν «σχέσεις ἀπὸ ἀπόσταση»: ζευγάρια, ἡ συγκατοίκηση τῶν ὁποίων διακόπτεται ἀπὸ συχνὰ ἐπαγγελματικὰ ταξίδια· οἰκονομικοὶ μετανάστες, οἱ ὅποιοι ἐγκαταλείπουν «οἰκειοθελῶς» τὴν οἰκογένειά τους γιὰ νὰ ἀναζητήσουν μία καλύπτερη ἐργασιακὴ τύχη στὸ ἐξωτερικό· πρόσφυγες, οἱ ὅποιοι διώκονται ἀπὸ τὴ χώρα τους καὶ προσπαθοῦν νὰ διατηρήσουν μία στοιχειώδη ἐπαφὴ μὲ τὰ συγγενικά τους πρόσωπα στὴν πατρίδα. Οἱ H. Horst καὶ D. Miller, στὴν ἐξαιρετικὴ ἐθνογραφία τους γιὰ τὴ χρῆση τοῦ κινητοῦ στὴν Τζαμάικα, ἀναφέρουν ὅτι τὸ κινητὸ ἀποδεικνύεται σωτήριο γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ συνοχή, ἀφ' ἑνὸς διότι βοηθᾷ στὴ λύση τῶν παρεξηγήσεων καὶ τὴ διατήρηση τῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ ζευγαριοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἐπιτρέπει πολὺ μεγαλύτερη συμμετοχὴ τῶν ἀπόντων γονέων στὸ διανοητικὸ καὶ συναισθηματικὸ μέγλωμα τῶν παιδιῶν τους²³. Ἐπισημαίνουν ἐπιπλέον ὅτι τὸ κινητὸ λειτουργεῖ ἀνακουφιστικὰ γιὰ τὴν ἐκάστοτε τοπικὴ οἰκονομία, διότι καθιστᾷ εὐκόλη τὴ μεταφορὰ ἐμβασμάτων καὶ οἰκονομικῆς βοήθειας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό. Δὲν ἀποτελεῖ σύμπτωση ὅτι τὸ κινητό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐταιρεῖες Western Union καὶ Money Gram, ἔχει παίξει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴν ἐμπέδωση ἑνὸς νέου τύπου τοπικῆς οἰκονομίας, ὁ ὅποιος ἔχει προσφυῶς ἀποκληθεῖ *Οἰκονομία τῶν Ἐμβασμάτων (Remittance Economy)*²⁴.

3.4 Συμβολικὴ ἔνταξη

Ἡ κατοχὴ ἑνὸς κινητοῦ τηλεφώνου δὲν ἐξυπηρετεῖ μονάχα λειτουργικὲς ἀνάγκες, ἀλλὰ καὶ βαθιὰ συμβολικές. Σύμφωνα μὲ τοὺς H. Horst καὶ D. Miller, τὸ κινητὸ εἶναι ἓνα εἶδος «εὐφυοῦς ντυσίματος» (*intelligent clothing*), τὸ ὁποῖο κάνει ὅ,τι κάνει ἐν γένει τὸ ντύσιμο: ἐπιτρέπει τὴν ἔξοδό μας στὸν εὐρύτερο δημόσιο καὶ κοινωνικὸ χώρο, συνδέοντάς μας μαζί του²⁵. Ἀπὸ τὴ δική του πάλι μεριά, ὁ R. Ling ὑπογραμμίζει ὅτι

23. Horst & Miller, *ὁ.π.*, σσ. 87-89.

24. Γιὰ τὴν οἰκονομία τῶν ἐμβασμάτων στὴν Τζαμάικα βλ. Horst & Miller, *ὁ.π.*, σσ. 114-118.

25. Horst & Miller, *ὁ.π.*, σ. 78. Ὅτι τὸ κινητὸ ἀναγνωρίζεται στὴ συνείδηση πολλῶν χρηστῶν ὡς ἓνα εἶδος ντυσίματος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι συχνὰ –ιδιαιτέρως γιὰ τὴ νέα γενιά– ἀποτελεῖ προέκταση τοῦ δεξιοῦ τους χειροῦ. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, τὸ κινητὸ ἔχει καταφέρει νὰ βρεῖ τὴ θέση του πάνω στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει, λ.χ., μὲ τὸ ρολοὶ χειρός. Σύμφωνα ἐξ ἄλλου μὲ τοὺς ἴδιους

σὲ πολλές περιπτώσεις τὸ κινητὸ παίζει γιὰ τοὺς ἐφήβους (καὶ τοὺς ἐνήλικες) τὸν ρόλο ἐνὸς τοτέμ: Συμβολίζει τὴν οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια καὶ τὸ κοινωνικὸ προφίλ τοῦ χρήστη²⁶. Τὸ νὰ κατέχεις ἐξ ἄλλου τὸ τελευταῖο μοντέλο ἐνὸς κινητοῦ ἀποτελεῖ ἰσχυρὴ ἔνδειξη ὅτι εἶσαι «μέσα» στὴ μόδα καὶ ἀναπαράγεις τὴ δομικὴ τῆς ἀμφισημίας: Ἀπὸ τὴ μία μεριά, δηλώνεις πόσο τεχνολογικὰ ἐνήμερος καὶ κοινωνικὰ ἐνταγμένος εἶσαι· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπιβεβαιώνεις τὴν ἰδιαιτερότητά σου ὡς καταναλωτῆς (καὶ ὡς προσωπικότητα), ἀποφεύγοντας τὴ μαζοποίηση καὶ τὴν ἄκριτη ταύτισή σου μὲ τοὺς ἄλλους²⁷.

Σὲ προηγούμενη συνάφεια μιλήσαμε γιὰ τὴ συμβολικὴ καὶ γλωσσοπλαστικὴ λειτουργία τοῦ κινητοῦ, ὡς μέσου ποὺ συνδέει τὰ μέλη μιᾶς παρέας ὁμηλικῶν. Θὰ θέλαμε τώρα νὰ συμπληρώσουμε ὅτι ἡ λειτουργία αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται κατ' ἐξοχὴν μέσα ἀπὸ τὴν πρακτικὴ τοῦ texting καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς μηνυμάτων (SMS). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ χρήστες ἐπιδεικνύουν ἐντυπωσιακὲς ἐπιδόσεις στὴ συγκεκριμένη πρακτικὴ, διότι τῆς ἀναγνωρίζουν μία σειρά ἀπὸ βασικὰ πλεονεκτήματα:

(α) Τὸ μήνυμα παράγει γλωσσικοὺς κώδικες, σύμβολα, ὑπονοούμενα, ἰδιωματισμοὺς καὶ ἀστεῖα «ἐσωτερικῆς κατανάλωσης», τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὸ ὅτι συνιστοῦν τὴ «συγκολλητικὴ οὐσία» τῶν μελῶν μιᾶς παρέας. Εἶναι φθηνό, διακριτικὸ καὶ ἀθόρυβο σὲ σχέση μὲ τὴ ζωντανὴ συνομιλία – ἐξ οὗ καὶ ἰδανικὸ γιὰ τὶς μεταμεσονύκτιες ὥρες, ὅταν ἡ ὑπόλοιπη οἰκογένεια κοιμᾶται.

(β) Τὸ μήνυμα βάζει χαλινὸ στὴ ροπὴ τῶν χρηστῶν πρὸς τὴ φλυαρία καὶ τοὺς προσανατολίζει ἐξ ἀρχῆς στὴ δήλωση τοῦ οὐσιώδους²⁸. Κοινοποιεῖ εὐχές, φιλοφρονήσεις, «κουτσομπολιά», εὐχάριστες ἢ δυσάρεστες

συγγραφεῖς, οἱ γυναῖκες, τοποθετώντας τὸ κινητὸ ἀνάμεσα στὸ στῆθος ἢ στὸ πίσω μέρος τοῦ παντελονιοῦ τους, τὸ καθιστοῦν ἐπίσης ἓνα ἔμβλημα σεξουαλικότητας. Ὑπὸ μία γενικώτερη ἔννοια, θὰ λέγαμε ὅτι τὸ κινητὸ προσθέτει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ στῆλ καὶ στὸ σῶμα (Horst & Miller, ὁ.π., σ. 63).

26. Ling, ὁ.π., σ. 184.

27. Ling, ὁ.π., σ. 108. Ἐς σημειωθεῖ ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ χειρονομία τῆς μόδας εἶναι πάντοτε διττή: Ἀπὸ τὴ μία μεριά δημιουργεῖ νόρμες, μέσα στὶς ὁποῖες ὁμογενοποιεῖ τὰ ὑποκείμενά της· ἀπὸ τὴν ἄλλη διαφοροποιεῖ τὰ ὑποκείμενά της μέσω τῶν ποικίλων “looks” ποὺ δημιουργεῖ γι’ αὐτά. Ἡ κατοχὴ ἐνὸς κινητοῦ «τελευταίας τεχνολογίας» εἶναι προφανὲς ὅτι ἀναπαράγει τὴν παραπάνω ἀμφισημία.

28. Ling, ὁ.π., σ. 149 κ.έ.

ειδήσεις – κι όλα αυτά χωρίς προσωπική υπερέκθεση αλλά και χωρίς παρεμβολές προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄσχετα πρὸς τὴν ἐκάστοτε περίσταση (γονεῖς, συγγενεῖς, γείτονες κ.λπ.)²⁹.

(γ) Μπορεῖς νὰ διορθώσεις, νὰ συμπληρώσεις ἢ νὰ ἀναθεωρήσεις ἓνα μήνυμα ἀναρίθμητες φορὲς προτοῦ τὸ στείλεις. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸ μήνυμα μειώνει μὲν τὸν «αὐθορμητισμό» τῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν χρηστῶν ἀλλὰ ἐπιτρέπει μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια στὴν ἔκφραση τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων τους.

(δ) Τέλος, τὸ μήνυμα λειτουργεῖ συχνὰ ὡς ἓνα σωτήριο ἀντίδοτο στὴν ἀνία –αὐτὴν τὴ μάστιγα τῆς ἐφηβικῆς ιδίως ἡλικίας– δίνοντας στὸν χρήστη τὴ δυνατότητα νὰ γεμίσει τὸν «ἄδειο» χρόνο τῆς καθημερινότητάς του: ὅταν κάθεται στὸ λεωφορεῖο ἢ τὸ τραῖνο, ὅταν στέκεται σὲ μία οὐρὰ ἀναμονῆς, ὅταν πραγματοποιεῖ ἓνα ὑπερατλαντικὸ ταξίδι ἢ ὅταν ὑποφέρει ἀπὸ κρίσεις ἀπνίας³⁰.

3.5. Ὅχημα Προσωπικῆς Ἐνηλικίωσης καὶ Ὑπευθυνότητας

Πολλὲς φορὲς, τὸ κινητὸ προσφέρεται σὲ ἄτομα νεαρῆς ἡλικίας, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ καταστεῖ ὄχημα τῆς προσωπικῆς τους ἐνηλικίωσης: Ἡ χρήση τοῦ ἐπιτελεῖ ρόλο «διαβατήριας τελετῆς» πρὸς τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ὑπευθυνότητα. Πράγματι, τὸ κινητὸ ικανοποιεῖ τὸ αἶτημα τῆς χειραφέτησης τῶν ἐφήβων ἀπὸ τὸν στενὸ οἰκογενειακὸ κλοιό, πλὴν ὅμως κατὰ τρόπο ἥπιο καὶ ἀμοιβαῖα ἀγχολυτικό: Ὁ ἔφηβος δύναται μὲ ἥσυχη συνείδηση νὰ συναναστραφεῖ τὶς παρέες ποὺ ἐπιθυμεῖ, νὰ περιπλανηθεῖ καὶ νὰ «ξεδώσει» σὲ ἄγνωστες γειτονιές, ἢ ἀκόμη καὶ νὰ καθυστερήσει τὴ βραδινὴ του ἐπιστροφή στὸ σπίτι, γνωρίζοντας ὅτι σὲ περίπτωση ποὺ παραστεῖ ἀνάγκη ἔχει πάντοτε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς γονεῖς του. Οἱ γονεῖς πάλι συναινοῦν σὲ μία τέτοια «χειραφέτηση», διότι ἀντιλαμβάνονται ὅτι αὐτὴ τελεῖ ὑπὸ τὸν ἑλεγχό τους καὶ εἶναι πάντοτε σχετική: Ὅσο κι ἂν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι ἓνα παιδί, τὸ κινητὸ ἐπιτρέπει τὸν ἐντοπισμὸ τῆς θέσης καὶ τῶν κινήσεών του. Δὲν θὰ ἀποτελοῦσε ὑπερβολὴ ἐπομένως νὰ ἰσχυρισθοῦμε

29. Ling, ὁ.π., σ. 152.

30. Πρὸβλ. Ling, ὁ.π., σ. 51.

ὅτι τὸ κινητὸ ὑφαίνει ἕναν (ἀόρατο) μίτο ποὺ διασφαλίζει τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς τῶν παιδιῶν στοὺς γονεῖς τους³¹.

Ἦπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, κατανοεῖ κάποιος μὲ σχετικὴ εὐκολία τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ κινητὸ γίνεται τόσο συχνὰ ἀντικείμενο διεκδίκησης καὶ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς ἐφήβους μὲ τόση ἀνυποχώρητη ἐμμονή: Εἶναι τὸ τεχνικὸ μέσο ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν «ἀσφαλῆ» χειραφέτησή τους· εἶναι τὸ ἐργαλεῖο ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ «μεγαλώσουν», νὰ γίνουν «ἀνεξάρτητοι» καὶ νὰ μὴν ὑπάγονται ἀπόλυτα στὶς γονικὲς ἐπιταγές· εἶναι τὸ ἀντικείμενο ποὺ θὰ τοὺς δώσει τὴ δυνατότητα νὰ μὴν αἰτοῦνται πλέον τὴν ἔξοδό τους, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὴν ἀνακοινώνουν («ἂν χρειαστεῖτε κάτι, θὰ μὲ βρεῖτε στὸ κινητό»). Γιὰ τοὺς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους, εἶναι εὐκόλο νὰ καταλάβει κανεὶς γιατί ὀρισμένοι γονεῖς προσπαθοῦν νὰ καθυστερήσουν τὴν ἀγορὰ κινητοῦ στὸ παιδί τους: ἄλλες φορές, διότι δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὴ χειραφέτησή του· ἄλλες φορές πάλι διότι αἰσθάνονται ὅτι τὸ παιδί τους εἶναι ἀκόμη μικρὸ καὶ ὅτι ἡ χειραφέτησή του μπορεῖ νὰ περιμένει. Σὲ γενικὲς γραμμὲς πάντως, τὸ κινητὸ γίνεται σταδιακὰ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς γονεῖς, καθὼς ἐκεῖνοι διαπιστώνουν ὅτι τὸ παιδί τους μεγαλώνει, οἱ συνομιλίες του γίνονται ὁλοένα πιὸ περίπλοκες καὶ ἡ ἀνάγκη ἔνταξής του σὲ ὁμάδες ὁμηλίκων καθίσταται πιὸ ἐπιτακτική.

4. Ὅλα ρόδινα λοιπόν;

Ἡ μέχρι τώρα πραγματέυσή μας ἐλπίζουμε νὰ ἀποσαφήνισε τοὺς βασικώτερους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι κατέχουν κινητὸ τηλέφωνο καὶ ἐπιδίδονται σὲ τόσο ἐκτεταμένη χρῆση του. Μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη συσκευὴ καλύπτουν ταχύτερα καὶ εὐκολώτερα ὀρισμένες προσωπικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνάγκες, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ θεωρηθοῦν θεμελιώδεις: ἀσφάλεια καὶ σιγουριά, ὁργάνωση καὶ συντονισμὸς συναντήσεων καὶ κινητοποιήσεων, διαπροσωπικὴ σύνδεση, συμβολικὴ ἔνταξη, αὐτονόμηση καὶ ὑπευθυνότητα. Ὅπως προσπαθήσαμε ὥστόσο νὰ ὑπογραμμίσουμε στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ παρόντος δοκιμίου, τὰ «πλεο-

31. Πρὸβλ. Ling, ὁ.π., σ. 100.

νεκτήματα» τοῦ κινητοῦ συνδέονται κατὰ τρόπο ἀναπόσπαστο μὲ τὰ «μειονεκτήματα» καὶ τὶς καταχρήσεις του. Κατὰ μία ἀποφθεγματικὴ διατύπωση, θὰ λέγαμε ὅτι οἱ καταχρήσεις τοῦ κινητοῦ δὲν συνιστοῦν παρὰ τὰ μειονεκτήματα ποὺ ἐγγράφονται στὰ ἴδια τὰ πλεονεκτήματά του.

Ἀναφερθήκαμε, λ.χ., στὶς καινοφανεῖς ἐννοήσεις τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς σιγουριᾶς ποὺ παράγει τὸ κινητό, καθιστώντας τὶς τελευταῖες ὄχι τόσο μία ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ὅσο ἓνα ὑποκειμενικὸ βίωμα: Τὰ ὑποκείμενα δὲν «εἶναι», ἀλλὰ αἰσθάνονται ἀσφαλῆ, γνωρίζοντας ὅτι ἐὰν παραστεῖ ἀνάγκη, μποροῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ κάποιον οἰκεῖο τους πρόσωπο. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τὰ ὑποκείμενα φαίνεται νὰ λησμονοῦν –στὴν πραγματικότητα: ἐπιλέγουν νὰ λησμονοῦν– εἶναι ὅτι πολλὲς φορὲς τὸ κινητὸ προδίδει τὴν αἴσθηση αὐτή. Ὅχι μόνο διότι τὸ πρόσωπο μὲ τὸ ὁποῖο θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπικοινωνήσουμε ἐνδέχεται νὰ μὴν εἶναι διαθέσιμο τῇ στιγμῇ ποὺ θὰ τὸ χρειαστοῦμε, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ ἴδιο τὸ τεχνολογικὸ ἀντικείμενο ἀποδεικνύεται συχνὰ δυσλειτουργικὸ ἢ ἀνενεργό – λ.χ., ὅταν «πέφτει» ἡ μπαταρία ἢ ὅταν δὲν «πιάνει» τὸ δίκτυο. Ἐχουμε τὴν τάση νὰ θεωροῦμε ὅτι τὸ κινητὸ αὐξάνει τὴν αἴσθηση τῆς ἀσφάλειας ἀδιακρίτως καὶ σὲ κάθε περίπτωσι. Κάτι τέτοιο ὅμως ἀπλούστατα δὲν ἰσχύει: Ὡς ἀναλογισθοῦμε, γιὰ παράδειγμα, πόσο δραματικὰ τὸ κινητὸ μειώνει τὴν ἀσφάλεια στὴν ὁδήγησι: πόσους περισπασμοὺς δημιουργεῖ, πόσο βραδύνει τοὺς χρόνους τῆς ἀντίδρασής μας, πόσο χαινώνει ἢ ἀδρανοποιεῖ τὰ ἀντανакλαστικά μας³².

Ὡς ἀναφέρουμε ἓνα δεῦτερο παράδειγμα. Μιλήσαμε ἀφετηριακὰ γιὰ τὸ *remote mother-caring*, τὴ δυνατότητα δηλαδὴ τοῦ κινητοῦ νὰ λειτουργεῖ ὡς μία μηχανικὴ *baby-sitter*, ἡ ὁποία παρέχει φροντίδα καὶ συμβουλευτικὴ ἐξ ἀποστάσεως σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη. Δὲν χρειάζεται, νομίζουμε, ἰδιαίτερη φαντασία γιὰ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι, βάσει τῆς ἴδιας ἀκριβῶς δυνατότητας, τὸ κινητὸ μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ ἐξ ἴσου καλὰ ὡς ἓνας μηχανικὸς τρομοκράτης: νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν πυροδότησι ἐκρηκτικῶν συσκευῶν, ὅπως συνέβη στὴν περίπτωσι

32. Ling, ὁ.π., σ. 49.

τῶν βομβιστικῶν ἐπιθέσεων στὸ Bali το 2002³³ ἢ στὴν Jakarta τὸ 2009³⁴. Παράλληλα πρὸς τὸν ἄρτιο συντονισμό μικροσυναντήσεων καὶ λαϊκῶν κινητοποιήσεων, τὸ κινητὸ μπορεῖ ἐξ ἄλλου νὰ συντονίσει τρομοκρατικὲς ἐπιθέσεις καὶ χτυπήματα συμμοριῶν, καθὼς ἐπίσης νὰ ἐμπλακεῖ σὲ παράνομες συνομιλίες, συνεννοήσεις καὶ δίκτυα ποὺ σχετίζονται μὲ ἐμπόριο ὀπλῶν, ναρκωτικῶν ἢ ἀνθρώπων³⁵. Καὶ μολονότι τὸ κινητὸ μᾶς ἐπιτρέπει πράγματι νὰ φροντίζουμε τοὺς ἄλλους ἐξ ἀποστάσεως, μᾶς δίνει ἐπίσης τὴ δυνατότητα νὰ τοὺς ἐπιβλέπουμε ἐξ ἀποστάσεως, νὰ παρακολουθοῦμε τὶς κινήσεις τους, νὰ τοὺς μαγνητοσκοποῦμε, ἢ ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς ἐκβιάζουμε.

Τέλος, ὡς ἀναφέρουμε ἓνα τρίτο παράδειγμα. Μολονότι εἶδαμε ὅτι οἱ ἐφηβοὶ ἀντιλαμβάνονται τὸ κινητὸ ὡς ἓνα θεμελιῶδες ὄχημα συμβολικῆς ἐνταξης καὶ σύνδεσης μεταξὺ τους, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ χάνουμε ἀπὸ τὰ μάτια μας τὶς ἐξαρτήσεις ποὺ αὐτὸ δημιουργεῖ, λόγω τῆς συγκεκριμένης του λειτουργίας. Τὰ κρίσιμα ἐρωτήματα ποὺ πρέπει νὰ τεθοῦν στὴν παροῦσα συνάφεια εἶναι: Οἱ κοινωνικὲς συναναστροφές τῶν ἐφήβων διευκολύνονται σήμερα ἀπὸ τὸ κινητὸ ἢ ἐξαρτῶνται ὀλοκληρωτικὰ ἀπ’ αὐτό; Μπορεῖ ἓνας σημερινὸς νέος νὰ κοινωνικοποιηθεῖ ἐπαρκῶς χωρὶς κινητό; Κι ἂν ὄχι, τί σημαίνει μία τέτοια συνειδητοποίηση γιὰ ὅλους τοὺς «παραδοσιακοὺς» τρόπους κοινωνικοποίησης ποὺ γνωρίζαμε μέχρι τώρα; Ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ καθίσταται ἀκόμη περισσότερο δυσχερὴς ἐὰν λάβουμε ὑπ’ ὄψιν μας ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ὅποιες κοινωνικοποιητικὲς καὶ συμπεριληπτικὲς λειτουργίες τοῦ κινητοῦ, οἱ ἐνδείξεις ὅτι αὐτὸ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς νέους γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς σκοποὺς εἶναι μᾶλλον ἰσχνές³⁶. Τὸ κινητὸ δὲν συνιστᾶ ἐπ’ οὐδενὶ παράγοντα μάθησης καὶ οἱ σχετικὲς ἔρευνες τὸ ἐνοχοποιοῦν σχεδὸν ὁμόφωνα γιὰ τὶς χαμηλὲς ἐπιδόσεις τῶν μαθητῶν στὸ σχολεῖο, τὴ διάσπαση τῆς προσοχῆς τους, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀδυναμία τους νὰ

33. Ling, ὁ.π., σ. 37. Πρὸβλ. “Cell Phones used to detonate Bali Bombs”, <https://www.aljazeera.com/news/2003/7/9/cell-phones-used-to-detonate-bali-bombs> [τελευταία πρόσβαση: 31.03.2024].

34. Ling, ὁ.π., σ. 37. Πρὸβλ. R. Mahzam, “From Paris to Jakarta: How Terror Attacks Drive Mobile Engagement”, https://www.researchgate.net/publication/319136285_From_Paris_to_Jakarta_How_Terror_Attacks_Drive_Mobile_Engagement [31.09.2023].

35. Ling, ὁ.π., σ. 49. Horst & Miller, ὁ.π., σ. 107 κ.έ.

36. Horst & Miller, ὁ.π., σ. 150.

συμμετέχουν στο μάθημα λόγω έλλειψης ύπνου (συχνά διαπιστώνεται χρήση του κινητού από τους εφήβους μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες).

Στα παραπάνω, ως προστεθεί ότι η μεγαλύτερη κινητικότητα σε ιστότοπους πορνογραφικού ύλικού διαπιστώνεται ως επί το πλείστον από νεαρούς χρήστες – γεγονός το οποίο συντείνει στο συμπέρασμα ότι το κινητό αποτελεί συχνά τον βασικό σεξουαλικό «παιδαγωγό» των εφήβων³⁷. Θα άξιζε –τέλος– να σημειωθεί ότι η κατοχή και έκτεταμένη χρήση του κινητού ενέχει άφ' έαυτής της ένα στοιχείο παραβατικότητας, δεδομένου ότι επιτρέπει σε ανθρώπους όλων των ηλικιών να σκηνοθετούν φάρσες, να φωτογραφίζουν ή να φτιάχνουν βίντεο, με σκοπό την ήθικη βλάβη τρίτων προσώπων³⁸. Όποιος διατηρεί μία στοιχειώδη επαφή με τη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα είναι σε θέση να πιστοποιήσει ότι οι παραπάνω «άρνητικές» χρήσεις του κινητού κάθε άλλο παρά συνιστούν σενάριο επιστημονικής φαντασίας.

5. Μία ένδεικτική θεολογική κριτική του κινητού

Θα ήταν εξαιρετικά εύκολο να προκρίνουμε τις «θετικές» χρήσεις του κινητού και να εξαντλήσουμε τη θεολογική μας κριτική αποκλειστικά επί των «άρνητικών». Θεωρούμε κρίσιμο ωστόσο να κατανοηθεί ότι μία θεολογική κριτική, ή όποια δεν εκπίπτει σε απολογητική ή σε ήθικολογία αλλά αξιώνει ρεαλισμό και αναλυτικό ενδιαφέρον, οφείλει να λάβει υπ' όψιν αμφοτέρως τις χρήσεις του κινητού. Στο περιορισμένο πλαίσιο του παρόντος δοκιμίου είναι αδύνατον φυσικά να αναλάβουμε το εγχείρημα μιας γενικής θεολογικής κριτικής. Αυτό που θα επιχειρήσουμε είναι απλώς να επιστήσουμε την προσοχή του αναγνώστη και της αναγνώστριάς μας σε δύο βασικές παραδοχές, οι οποίες προκύπτουν από τη μέχρι τώρα πραγματέυσή μας: πρώτον, το γεγονός ότι, είτε χρησιμοποιηθεί «θετικά» είτε «άρνητικά», το κινητό έχει την τάση να δημιουργεί και να συντηρεί κλειστά ή αυτοαναφορικά δίκτυα – τις λεγόμενες «περιτοιχισμένες

37. Horst & Miller, *ό.π.*, σ. 73.

38. Ling, *ό.π.*, σ. 119.

κοινότητες» (*walled communities*)³⁹. Αυτό σημαίνει ότι το κινητό υπάγει τη διαδικασία της επικοινωνίας σε ρουτίνες, επαναλαμβανόμενα μοτίβα και στερεοτυπίες (*clichés*), ένθαρρύνοντας τους ανθρώπους λίγο-πολύ να συνομιλούν με τὰ ἴδια συνεχῶς άτομα. Κατὰ μία πιὸ ἀφηρημένη διατύπωση, θὰ λέγαμε ὅτι τὸ κινητὸ ἀναπαράγει διαρκῶς τὸ ὑπάρχον κοινωνικὸ κεφάλαιο, δύσκολα ὅμως δημιουργεῖ καινούργιο· συνδέει μὲν, ἀλλὰ συνδέει ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι γνωρίζονται ἤδη καὶ ἀνήκουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σὲ οἰκεία δίκτυα, κοινότητες ἢ ομάδες⁴⁰. Μὲ αὐτὸ δὲν θέλουμε φυσικὰ νὰ ὑπονοήσουμε ὅτι τὸ κινητὸ ἀποκλείει ἐξ ὀρισμοῦ τὶς καινούργιες γνωριμίες· ἐκεῖνο ποὺ μᾶλλον ἐπιθυμοῦμε νὰ δηλώσουμε εἶναι ὅτι, ἀκόμη κι ἂν οἱ συγκεκριμένες γνωριμίες λάβουν χώρα, εἶναι ἀδύνατον νὰ διατηρηθοῦν ἐὰν δὲν ἀποκτήσουν ρίζες στὴν πραγματικὴ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ δὲν ἐνθυλακωθοῦν στὴν ἀπτὴ καθημερινότητα τῶν ὑποκειμένων. Ἐξ οὗ καὶ τὸ σύνθηρος φαινόμενο νὰ μὴν ἱκανοποιούμαστε ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ μηνυμάτων ἢ τὴν ἀπλὴ τηλεφωνικὴ συνομιλία, ἀλλὰ νὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ συναντήσουμε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους ἔτυχε νὰ γνωριστοῦμε διαδικτυακῶς. Μία τέτοια ἀνάγκη δὲν συνιστᾷ κατὰ τὴ γνώμη μας μία προσωπικὴ ἀπλῶς ἰδιοτροπία ἀλλὰ ὑποδηλώνει κάτι τὸ πολὺ οὐσιῶδες γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὸν «κατ' ἀλήθειαν» τρόπο τῆς ὑπάρξεώς μας.

Τὸ δεῦτερο σημεῖο στὸ ὁποῖο θὰ ἄξιζε νὰ ἐπικεντρωθοῦμε εἶναι τὸ φαινόμενο τῆς ψηφιοποίησης, ἢ προϋούσα δηλαδὴ τάση τῶν χρηστῶν νὰ ἐγκιβωτίσουν στὸ κινητὸ τὶς περισσότερες πτυχὲς τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς. Ἀφ' ἧς στιγμῆς παρέχει γρήγορη καὶ εὐκόλη πρόσβαση στὸ διαδίκτυο, τὸ κινητὸ παρέχει ἐπίσης γρήγορη καὶ εὐκόλη πρόσβαση σὲ μία σειρὰ ἀπὸ «ἔξυπνες» πλατφόρμες, οἱ ὁποῖες αὐτοσυστήνονται ὡς ὑποκατάστατα τῶν κοινωνικῶν χώρων, μέσα στοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι συγκροτοῦν παραδοσιακὰ τὶς κοινωνικὲς τους σχέσεις. Προκύπτει ἔτσι ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ψηφιακὰ σχολεῖα καὶ πανεπιστήμια, ψηφιακὲς ἐργασίες καὶ παιχνίδια, ψηφιακὲς ἐκδρομὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ἐπισκέψεις, ψηφιακὲς γνωριμίες καὶ συνοικέσια, ψηφιακὲς ἐκκλησίες καὶ

39. Ling, ὁ.π., σσ. 189-192.

40. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Ρίτς Λίνγκ: «Τὸ κινητὸ δὲν ἰδρύει καινούργιες κοινωνικὲς συνδέσεις, ἀπλᾶ ἐνισχύει ἢ διευκολύνει τὶς παλιές» (Ling, ὁ.π., σ. 191).

λατρείες (cults). Σχηματίζει κανείς την εντύπωση ότι το κινητό επέχει τη θέση ενός μαγικού ραβδιού ή μιας μαγικής «ντουλάπας της Χλόης», διὰ τῆς ὁποίας οἱ χρήστες ἀποκτοῦν προοδευτικὰ τὴ δυνατότητα νὰ κοινωνικοποιηθοῦν σὲ ἀπείρως περισσότερα πεδία ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς παρέχει ἡ «πραγματική» κοινωνικὴ τους ζωὴ. Τὸ δέλεαρ εἶναι πράγματι πολὺ μεγάλο.

Τί θὰ μπορούσε νὰ συνιστᾷ μία ἐνδεικτικὴ θεολογικὴ ἀπόκριση –ἢ κριτικὴ– στὰ δύο παραπάνω σημεία; Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο (τὶς περιτοχισμένες κοινότητες), θὰ εἶχε ἴσως ἐνδιαφέρον νὰ ἀντλήσουμε ἔμπνευση καὶ διαισθήσεις ἀπὸ τὴν τριαδολογικὴ θεολογικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ δεδομένο, λ.χ., ὅτι δὲν δημιουργεῖ τὸν κόσμον ἀπὸ ἀνάγκη ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη, ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀρκεῖται στὴν πληρότητα τῆς ἐσωτερικῆς Του ζωῆς οὔτε ἀναπαύεται εὐδαιμονιστικὰ μέσα στὸ ἐσωτερικὸ δίκτυο ποὺ συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν περιχωρητικὴ καὶ ἀγαπητικὴ σχέση τῶν τριῶν Του Προσώπων. Κάνοντας μία τολμηρὴ ἐκχώρηση στὴ σχετικὴ ὁρολογία, θὰ λέγαμε ὅτι ἡ σχέση τῶν τριῶν θείων Προσώπων δὲν συγκροτεῖ κάποια «περιτοχισμένη» κοινότητα, ἀλλὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο: ἐκχέεται δυναμικὰ πρὸς τὰ ἔξω, διὰ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν Της, καὶ δημιουργεῖ κάτι ἀπολύτως ἕτερο πρὸς τὴν Ἰδίαν: τὸν Κόσμον, ὁλόκληρην τὴν κτιστὴ Δημιουργία. Ὁ Θεὸς μάλιστα συγκροτεῖ, συντηρεῖ καὶ ἀνοίγεται σὲ τέτοιο βαθμὸ πρὸς τὴν ἑτερότητα, ὥστε προικίζει ἓνα ἀπὸ τὰ κορυφαῖα δημιουργήματά Του –τὸν ἄνθρωπο– μὲ τὴν ἐλευθερίαν νὰ Τὸν ἀμφισβητήσῃ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ Τὸν ἀπορρίψῃ.

Ἄν ἔτσι ὅμως ἔχουν τὰ πράγματα, τότε δὲν θεωροῦμε ὑπερβολὴ νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι βάσει τῆς τριαδολογικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται στὴν ὄντολογικὴ περιχαράκωση καὶ ἐνθαρρύνει τὶς ἑτερογενεῖς καὶ ἀπροσδόκητες κοινωνικὲς ἀλληλεπιδράσεις: τὴν ἔξοδο πρὸς τὸν Ἄλλον, τὴν Ἄλλην, τὸ Ἄλλο καὶ τὸ Ἄλλου. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, πιστεύουμε ὅτι μία θεολογικὴ («τριαδολογικὴ») κριτικὴ τοῦ κινητοῦ τηλεφώνου θὰ χαιρέτιζε μὲν τὴ λειτουργία του, ὡς ὀχήματος συγκρότησης ὁμάδων, δικτύων καὶ κοινοτήτων, θὰ ἐξέφραζε ὅμως τὴ ριζικὴ ἐπιφύλαξή της ἀπέναντι στὴν περιτοίχιση καὶ περιχαράκωσή τους. Παράλληλα, θὰ ὑποδείκνυε διαρκῶς στοὺς χρήστες τοῦ κινητοῦ ὅτι ἡ κοινωνικότητα ὀφείλει πάντοτε νὰ ἐπιβεβαιώνεται στὸ πεδίο τῶν

πραγματικῶν κοινωνικῶν σχέσεων, διότι μόνον αὐτὸ εἶναι τὸ πεδίο ποὺ ἐπιτρέπει τὸν ἐμπλουτισμὸ μας ἀπὸ τὴν ἑτερότητα τῶν ἀνθρώπων καὶ καθιστᾷ ἐφικτὸ τὸ καινὸ, τὸ ἀπροσδόκητο καὶ τὸ ἔκτακτο στὸ ἐπίπεδο τῆς σχεσιακότητος.

Ὅσον ἀφορᾷ πάλι τῇ θεολογικῇ κριτικῇ τοῦ δευτέρου σημείου (τὴν ψηφιοποίηση), πιστεύουμε ὅτι ὀφείλει αὐτὴν τῇ φορᾷ νὰ θέσει ὡς σημεῖο ἀφετηρίας τῆς τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς συνεπαγωγῆς τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ χαλκηδόνεια ἐννόηση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἀπορρίπτει κατηγορηματικὰ τὸν μονοφυσιτισμὸ –δηλαδή τὴν ἰδέα ὅτι ἡ θεία φύση «ἀπορροφᾷ» τὴν ἀνθρώπινη– καὶ ὑπερασπίζεται τὴν ἀσύγχυτη, ἄτρεπτη, ἀδιαίρετη καὶ ἀχώριστη ἔνωση τῶν δύο φύσεων: μία ἔνωση, ἡ ὁποία διατηρεῖ μὲν τὴν ἀκεραιότητα καὶ αὐτοτέλειά τους, ἀλλὰ παράλληλα συνεπάγεται τὴν ἀλληλοπεριχώρηση καὶ τὸν διαρκῆ ἐμπλουτισμὸ τους. Εἴμαστε τῆς ἁποψῆς ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία καταγγέλλει τὸν μονοφυσιτισμὸ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο ὀφείλει νὰ καταγγέλλει καὶ τὸν ψηφιακὸ μονοφυσιτισμὸ στὸ πρόσωπο τοῦ φυσικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου. Ὀφείλει, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ ὑπογραμμίζει ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλὰ τὴν ἀνάδειξη καὶ ἐκλάμπρυνσὴ τῆς ἐν Χριστῷ, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ ψηφιακὸς κόσμος δὲν δύναται (καὶ δὲν πρέπει) νὰ ἐξαφανίσει, νὰ ἀπορροφήσῃ ἢ νὰ διαλύσῃ ἐντὸς τοῦ τὸν πραγματικὸ κόσμο, ἀλλὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο: Πρέπει νὰ συμβάλῃ στὴν περαιτέρω ἀνάδειξη, ἐκλάμπρυνση καὶ ἐπιβεβαίωσὴ του. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτεῖται λοιπόν, εἶναι μᾶλλον μία «χαλκηδόνεια» ἔνωση τοῦ ψηφιακοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἡ ὁποία τοὺς περιχωρεῖ καὶ τοὺς ἐμπλουτίζει ἀμοιβαίᾳ, διατηρώντας στὸ ἀκέραιο τὴν ἀνεξαρτησία καὶ αὐτοτέλειά τους.

Τί σημαίνει στὴν πράξη μία τέτοια «χαλκηδόνεια» ἔνωση ψηφιακοῦ καὶ πραγματικοῦ κόσμου; Σημαίνει ὅτι ἐξακολουθοῦμε νὰ χρησιμοποιοῦμε καθόλα τὸ κινητὸ, νὰ ἱκανοποιοῦμε μέσῳ αὐτοῦ ἕναν μεγάλον ἀριθμὸ προσωπικῶν καὶ κοινωνικῶν μας ἀναγκῶν· σημαίνει ὅτι δὲν ἀναβιώνουμε κάποιον εἶδος λουδισμοῦ, οὔτε δαιμονοποιοῦμε τὸ κινητὸ, ἐπικαλούμενοι τὰ «τσιπάκια» ποὺ εἶναι τοποθετημένα ἐντὸς του. Παράλληλα ὁμως πρὸς τὰ παραπάνω, προβαίνουμε σὲ μία ριζικὴ χειρονομία ἐπανίδρυσης, ὑπεράσπισης καὶ θεσμικῆς κατοχύρωσης τῶν παραδοσιακῶν τόπων

καὶ χώρων τῆς κοινωνικοποίησής μας: τὴ γειτονιά, τὸ σχολεῖο, τὶς πλατεῖες, τοὺς χώρους σπουδῆς καὶ ἐργασίας, τοὺς χώρους στοὺς ὁποίους ἐπιτελοῦμε τὶς κοσμικὲς καὶ θρησκευτικὲς μας τελετουργίες. Ὑπερασπιζόμαστε, μὲ ἄλλα λόγια, τὴν μὴ-ἀναγωγιμότητα ὅλων τῶν πτυχῶν τοῦ κοινωνικοῦ μας κόσμου στὶς ψηφιακὲς πλατφόρμες τοῦ κινητοῦ, καὶ διεκδικοῦμε ἐκ νέου –ὄχι ἀτομικά, ἀλλὰ ὡς Ἐκκλησία– τὸν δημόσιο χώρο, τὸν ὁποῖο τὸ κινητὸ ἀξιῶνει ὀλοένα καὶ πιὸ ἀπειλητικὰ νὰ σφετερισθεῖ. Κλείνοντας ἢ «σπάζοντας» τὰ κινητὰ μας τηλέφωνα, δὲν καταπολεμοῦμε τὴν ψηφιοποίηση· ἀπλῶς γινόμαστε τεχνοφοβικοί. Καταπολεμοῦμε τὴν ψηφιοποίηση μονάχα ὅταν δημιουργοῦμε ἱκανὰ ἀντισταθμίσματα σὲ αὐτήν, ἀντιτάσσουμε τῆς καινούργιους δημόσιους τόπους καὶ χώρους κοινωνικοποίησης, φρέσκο κοινωνικὸ ἔδαφος γιὰ νὰ πατήσουν καὶ νὰ περπατήσουν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι, ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἡλικιῶν.

Καθὼς δείχνουν βέβαια τὰ πράγματα, οἱ νέοι αὐτοὶ τόποι θὰ χρειαστεῖ νὰ περιμένουν γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμη τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ τὸν κατασκευαστὴ τους. Αὐτὸ ὅμως δὲν μᾶς ἐμποδίζει καθόλου ἀπὸ τὸ νὰ ἐλπίζουμε, νὰ ὀνειρευόμαστε – καὶ τὸ σημαντικώτερο: νὰ μὴν ἀναζητοῦμε τὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς τεχνολογίας σὲ ἀπλουστευτικὲς συνταγὲς καὶ σὲ βολικὲς αὐταπάτες.

SUMMARY

“Not without my cell phone”: Preliminary reflections
to a communicative theological anthropology

By Dimitrios Oulis, PhD
Panteion University of Social and Political Sciences

New Technologies have always been –and still are– a source for the creation of various myths. Dystopian and utopian visions, promises of messianic liberation or Orwellian scenarios of historical and political integration compose a colourful mosaic of discourses, which attempt

to highlight the ultimate anthropological, socio-political and cultural impacts of New Technologies. The use, in particular, of the mobile phone as a fundamental means of interpersonal communication, in combination with the “symbiotic” relationship which users often develop with it, raise a serious concern about the anthropological types emerging from this relationship.

Taking a distance from any single-minded and essentialist view of New Technologies, but also from any rhetoric that fosters moral panic, the present presentation tries to clarify the particular epistemological framework through which it intends to study the mobile phone, by contrasting technological determinism to the concept of social domestication of technology. Having established our epistemological framework, we then focus on the basic social uses of the mobile phone, as captured in two studies of guiding importance: Rich Ling’s *The Mobile Connection* (2004) and Heather Horst and Daniel Miller’s *The Cell Phone* (2006). We conclude our study with an indicative theological critique of the positive and negative social uses of the mobile phone – a critique we propose as a kind of “prologue” to a communicative theological anthropology.